

Fulls de la Revista

Sumari

L'olor del vas horacià
a la ciutat dels llibres
MARIÀNGELA VILALLONGA

7 essències
M. ANTONIA GRAU I ABADAL

Oda al jo postmodern
BORJA VILALLONGA

L'Empordà en estat pur
FRANCESC MONTERO

Apunt del natural
ENRIC ANSESA

Albert Aparicio,

il·lustrador d'aquests Fulls, va néixer a Barcelona l'any 1979 i resideix a Capmany (Alt Empordà) des de l'any 1988. Fa poc que ha instal·lat el seu estudi a Figueres. Després d'haver iniciat disseny gràfic a Barcelona, va cursar l'especialitat de pintura a l'Escola d'Art d'Olot durant els anys 1998-2002. Ha treballat als tallers de l'aquarellista David Macay i de l'escultor i ceramista Pep de la Rubia. Ha participat en exposicions col·lectives i ha realitzat tres exposicions individuals: a la sala temporal del Museu Comarcal d'Olot l'any 2003, al Consell Comarcal de Figueres l'any 2005 i a la Fundació Valvi de Girona l'any 2007.

L'olor del vas horacià a la ciutat dels llibres

Mariàngela Vilallonga

Les paraules que segueixen tracten de la fortuna d'una frase horaciana a la ciutat dels llibres. O el que és el mateix, parlen de tradició clàssica, fent un salt del segle XV al segle XX, amb una coda al segle XXI, a través de dues obres de la literatura produïda a Mallorca: les cartes llatines de l'humanista Arnau Descós i la prosa autobiogràfica *La minyonia d'un infant orat*, de Llorenç Ribera, amb una menció del darrer poemari de Narcís Comadira. Les obres seleccionades presenten referències als clàssics llatins que les acosten, que

.....

mostren que els clàssics llatins agraden i són recreats per sobre de modes, d'estètiques, i de segles.

Comencem per Arnau Descós. Va ser poeta en llatí i en català, també va ser lul·lista, però a més va escriure un dels corpus epistolars més importants de l'humanisme català. Descós pertanyia a una il·lustre família mallorquina que el va enviar a Nàpols, on va estudiar humanitats. Entre els humanistes amb els quals va mantenir amistat podem mencionar Esperandeu Espanyol, regent de la càtedra lul·liana de Mallorca des de 1481, i Jeroni Pau, l'humanista més important del quatre-cents català.

Coneixem sobretot la correspondència llatina que Descós va mantenir amb el seu amic Bernat Boïl. En aquestes cartes de Descós hi trobem referències i citacions d'autors clàssics, com Horaci, Virgili, Ovidi, Properci, Ciceró, Quintilià, Tàcit, Sèneca, Marcial, Persi o Juvenal, i també d'autors cristians, com sant Agustí i sant Jeroni o del mateix Ramon Llull. En algunes ocasions les referències als clàssics serveixen de pretext per escriure l'epístola, però molt sovint són únicament i exclusiva un ornament de la carta, i encara poden ser utilitzades per donar consells i difondre els ideals dels *studia humanitatis*.

Amb les seves cartes Descós dibuixa un fresc de la societat intel·lectual de la Mallorca del segle XV, el món dels humanistes i les seves relacions amb l'exterior. Per fer-ho se serveix de la veu dels autors llatins que més s'estima, els fa parlar per ell o simplement utilitza les seves paraules perquè s'hi identifica plenament. Tant és així que la biografia del seu amic Boïl suggereix a Descós un munt de similituds amb la biografia de l'autor llatí Ovidi. Es tracta del moment en què Boïl viatja amb Colom cap a Amèrica, al Carib, per fer-se càrrec del primer vicariat general de les Índies Occidentals. Descós estableix un paral·lel entre aquest viatge i el d'Ovidi cap a l'exili, i no s'està d'utilitzar les paraules d'Ovidi a les *Tristia*, fent-les seves enmig del seu propi discurs, o copiant per al seu amic les paraules textuals d'Ovidi.

Fixem-nos en Llorenç Riber, escriptor, traductor i estudiós nascut a Campanet l'any 1881 i mort al seu poble el 1958. Va ser deixeble de mossèn Alcover i amic de Costa i Llobera. M'interessa la seva obra *La minyonia d'un infant orat*, un retrat idíl·lic de la Mallorca rural de final del segle XIX. L'autor encapçala el seu text amb aquella famosa frase d'Horaci, *Ep.* II, 39: «Nemo adeo ferus est ut non mitescere possit». Així és que la presència dels clàssics llatins hi és declarada des d'un primer moment. Riber va escriure aquesta autobiografia de la seva infantesa ja en

l'edat madura, quan ja havia arribat a la ciutat dels llibres, quan ja havia conegut, llegit i traduït Virgili, amb un bagatge cultural immens i intensament viscut que el feia reflexionar sobre el camí que des de nen havia seguit per arribar-hi. Era el seu viatge iniciàtic a través dels clàssics. Escribia per recordar el seu passat primer, però amb el filtre de tot el que havia après després.

A l'obra hi són esmentats Virgili, Claudià, Juvenci, Tibul, Marcial, Curci, Ovidi, Ciceró i Horaci, tal com acabem de veure. L'autor que hi apareix en més ocasions és Virgili, de qui s'esmenten fragments de totes les seves obres: de les *Bucòliques*, de les *Geòrgiques* i de l'*Eneida*. No en va Riber havia traduït al català i en vers l'obra completa del mantuà. Però és una obra de Ciceró, les *Tusculanes*, un dels tres llibres dels quals diu Riber: «han passat per la meua ànima i l'han llaurada com si fos un camp i l'han deixada sembrada i fèrtil»; és un dels tres llibres pel qual sent «una preferència invariable», i el seu autor, un dels escriptors per qui sent «un inalterable gust».

Ara em voldria fixar en una carta que Descós va escriure pels volts de 1494 a un seu nebot, Francesc Descós, que als deu anys d'edat estava estudiant al col·legi lul·lista del Puig d'Inca. El nen havia escrit dues cartes al seu oncle amb la intenció que aquest se l'emportés a ciutat a passar les vacances de Nadal. Descós estava carregat de feina i no havia pogut contestar la primera carta. A la segona li respongué que calia estudiar sense descans per tal de no donar peu als antilul·listes de criticar l'escola d'Inca, per poc severa. Així que el nen no va poder marxar, perquè tant el seu preceptor com els seus condeixebles romangueren allà

durant aquelles vacances de Nadal, i al petit Francesc li va caldre aprendre no només de la seva «doctrinam sed etiam uitae integritatem et optimos atque sanctissimos mores, ut idem Ecclesiasticus inquit». I és precisament aquesta autoritat i aquesta sensatesa que ha de tenir la figura del mestre la que Descós recomanava al seu jove nebot que cultivés, i també que defugís tot allò que no fos assenyat. La carta conclou amb aquests mots que he traduït al català: «perquè com diu el nostre amic Horaci: “la gerra servirà per llarga estona el perfum que una vegada l’omplí quan era nova”. Per això Quintilià diu: “Aleshores, doncs, s’ha d’intensificar l’atenció, de manera que d’una banda la puresa de vida del mestre guardi de qualsevulla ofensa els anys tendres, i la seva serietat allunyi els més fogosos de la dissipació”. Adéu». Descós acaba, doncs, amb uns versos de l’*Epístola* I, 2, 69-70 d’Horaci i amb un fragment de Quintilià II, 2, 3.

Llorenç Riber esmenta els mateixos dos versos d’Horaci a l’inici del darrer capítol de *La minyonnia*, aquell que porta el títol «A la ciutat dels llibres» i on, com deia abans, es refereix a les *Tusculanes* de Ciceró com un dels tres llibres que li han deixat una petja més profunda. El capítol comença així: «Diu Horaci, el poeta llatí, mestre de les sentències, *que el vas conserva molta estona l’olor de la primera*

substància que s’hi abocà. Hi ha llibres que passen per damunt l’ànima com la carícia errant d’una aroma i la deixen embaumada per sempre.»

Com es pot veure, la frase d’Horaci (la cursiva és meua) és recreada per Riber en aquesta seva obra, publicada per primera vegada l’any 1935. Els versos horacians diuen en llatí (que és tal com Descós els transcriu): «quo semel est imbuta recens servabit odorem / testa diu». La traducció que n’he donat en la carta de Descós és la que es pot llegir en l’edició de les *Sàtires i epístoles* d’Horaci, publicada per la Fundació Bernat Metge l’any 1927, en versió precisament de Llorenç Riber. A diferència d’altres citacions que apareixen a *La minyonnia*, preses textualment de les versions dels clàssics llatins que el nostre autor havia publicat, en aquesta ocasió Riber va refer la frase i la va inserir dins del seu discurs, perquè se l’havia fet seva.

Descós aplica la frase als professors, Riber l’aplica als llibres. No són professors i llibres els que ajuden a formar el caràcter de les persones? Professors i llibres ens ajuden a créixer, enriqueixen la nostra formació i modifiquen el nostre pensar. Conscientment o inconscient, els ensenyaments rebuts de professors i llibres romanen per sempre dins nostre i formen el tresor dels records conservats i el

tresor dels records oblidats de què parla l’hel·lenista francesa Jacqueline de Romilly en el seu lluminós treball *El tresor dels sabers oblidats*. Deu ser una d’aquelles veritats que podia ser admesa a començament del segle XX, com digué Riber, o a les acaballes del segle XV, com assenyalava Descós. A *Llast*, el darrer recull de poemes de Narcís Comadira publicat el mes de gener de 2007, enmig de poemes originals, hi podem llegir «M’hi faig meus set poemes de Catul», i unes pàgines més endavant: «Hi escric en català l’oda 30 del llibre III d’Horaci». Pot haver canviat el nostre entorn més immediat, però els mots lúcids dels clàssics resten inalterables.

